

ВІДГУК ОФІЦІЙНОГО ОПОНЕНТА

доктора економічних наук, професора Тульчинської Світлани Олександрівни на дисертацію Ревко Альони Миколаївни «Соціогуманітарний простір та його вплив на розвиток регіональних господарських систем», подану до захисту на здобуття наукового ступеня доктора економічних наук за спеціальністю 08.00.05 – розвиток продуктивних сил і регіональна економіка

АКТУАЛЬНІСТЬ ТЕМИ ДИСЕРТАЦІЙНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ

Значущість проведених авторкою дисертації досліджень зумовлюється багатьма причинами наукового та практичного характеру, котрі пов'язані з необхідністю визначення адекватного сучасним викликам напряму якісного розвитку соціогуманітарного простору регіону. В умовах сьогодення роль регіональної економіки значно зросла та потребує сучасного теоретичного та методологічного обґрунтування з позицій насамперед впровадження сучасних засобів трансформації соціальної інфраструктури в межах регіональних господарських систем. Більше того, важливим фактором, що впливає на трансформаційні процеси і котрий потребує неабиякої уваги є умови переформатування владних повноважень на тлі децентралізації управлінських процесів.

Механізм функціонування регіонів України в умовах децентралізації владних повноважень має будуватися з урахуванням того, що це частина загальнодержавного соціогуманітарного простору, в якому відбувається формування та відтворення людського потенціалу, виробництво, розподіл, обмін і споживання товарів і послуг соціальної інфраструктури, а також налагоджена ефективна взаємодія господарського комплексу з органами місцевого самоврядування.

Накопичені проблеми розбудови нового соціогуманітарного простору

та розвитку соціальної інфраструктури в системі регіонального господарського комплексу у кількісному та якісному вимірах та фокусування управлінських рішень усіх рівнів влади на їх вирішення підтверджують актуальність теми цієї дисертаційної роботи.

Тема поданої до захисту дисертаційної роботи безпосередньо пов'язана з рядом науково-дослідних робіт, які виконувалися в Чернігівському національному технологічному університеті в рамках п'яти наукових тем: «Економічний простір регіону в інтеграційній стратегії розвитку» (номер державної реєстрації 0110U008150, 2010–2016 рр.), у межах якої дисеранткою визначено стратегічні напрями модернізації інвестиційного ресурсу розвитку людського потенціалу регіону; «Удосконалення механізмів реалізації функцій державного управління та місцевого самоврядування в умовах адміністративної реформи: регіональний зріз» (номер державної реєстрації 0113U003163, 2013–2019 рр.), де авторкою розроблено стратегічні засади модернізації соціальної інфраструктури соціогуманітарного простору регіонів України; «Соціально-економічні проблеми сталого розвитку регіону» (номер державної реєстрації 0115U000891, 2015–2020 рр.), у межах якої авторкою визначено роль освітньої складової соціальної інфраструктури в розвитку соціального підприємництва в Данії, Польщі та Україні; «Розвиток економіки в умовах глобалізаційних викликів: національний та регіональний виміри» (номер державної реєстрації 0116U003596, 2016–2021 рр.), де дисеранткою сформовано основні напрями розвитку освіти для соціального підприємництва в регіонах України в межах євроінтеграційних процесів; «Модернізаційні засади сталого розвитку регіонів України в умовах децентралізації владних повноважень» (номер державної реєстрації 0117U004541, 2016–2022 рр.), у межах якої авторкою сформульовано інституціональний механізм формування нового соціогуманітарного простору регіону в умовах децентралізованого управління.

Також дисертаційна робота пов'язана із виконанням у Чернігівському національному технологічному університеті наукової роботи № 88/17 (номер державної реєстрації 0117U007258, 2017-2019 рр.) «Інтегрована модель кон-

курентоспроможної вищої освіти в Україні за концепцією Quadruple Helix (міждисциплінарний)», у межах якої дисертанткою поглиблено науково-теоретичні засади функціонування соціальної інфраструктура як основи формування людського потенціалу в системі європейських координат, а також визначено особливості регулювання трансформації соціальної інфраструктури в контексті інноваційного розвитку регіонів.

СТУПІНЬ ОБГРУНТОВАНОСТІ Й ДОСТОВІРНОСТІ НАУКОВИХ ПОЛОЖЕНЬ, ВИСНОВКІВ І РЕКОМЕНДАЦІЙ, СФОРМУЛЬОВАНИХ У ДИСЕРТАЦІЇ

Зміст дисертації свідчить про глибоке розуміння авторкою досліджуваної проблеми, а також характеризує вміння формулювати логічно обґрунтовані висновки і пропозиції. Одержання дисертанткою нових наукових результатів обумовлено вмілим використанням комплексу загальнонаукових та спеціальних методів наукового пізнання, а саме: аналізу та синтезу; історико-логічного, системного, групування, статистичного та методу аналітичного моделювання, індексного аналізу, компаративного аналізу, графічного та картографічного, нормативно-правового та абстрактно-логічного.

Наукові й прикладні аспекти щодо особливостей розбудови соціогуманітарного простору та його впливу на розвиток регіональних господарських систем в умовах децентралізації владних повноважень достатньо повно досліджені та проаналізовані, про що свідчить як зміст та структурна будова дисертаційної роботи, так і перелік задіяних вітчизняних та іноземних наукових джерел.

Підтвердженням достовірності отриманих авторкою результатів дисертаційного дослідження є використана інформаційна база, котра охоплює як офіційні нормативно-правові акти, міжнародно-правові документи, звітність Державної служби статистики України, статистичних служб інших держав та міжнародних організацій. Зроблені авторкою висновки є логічно обґрунтованим підсумком виконаного дослідження та

повною мірою відображають основні положення дисертаційної роботи. Треба також зазначити, що результати дисертаційного дослідження відзначаються науковою новизною та свідчать про вагомий внесок авторки в розвиток теорії і практики управління регіональними економічними процесами.

Теоретичні та методологічні положення дисертаційної роботи відображаються фактологічним матеріалом, якому притаманний прикладний характер. Апробація нових наукових результатів дисертації проводилась на багатьох міжнародних науково-практичних заходах. Сформульовані наукові положення, методологічні підходи і практичні рекомендації дисертаційного дослідження знайшли впровадження в діяльності органів виконавчої влади та місцевого самоврядування, інститутів громадянського суспільства, в методичному забезпеченні навчального процесу закладів вищої освіти.

НАУКОВА НОВИЗНА РЕЗУЛЬТАТИВ ДИСЕРТАЦІЙНОЇ РОБОТИ, ЇЇ ЗМІСТ, ЗАВЕРШЕНІСТЬ ТА ОФОРМЛЕННЯ

До важливих результатів дослідження, котрі характеризуються науковою новизною, у першому розділі «Теоретичні аспекти формування соціогуманітарного простору регіонів» можна віднести обґрунтування власного бачення змісту понять «соціогуманітарний простір регіону», «людиоцентризм» та «соціальна інфраструктура регіону» (с. 43, 66). Вартий уваги є й те, що авторка спирається на теоретичні положення й висновки, котрі містяться у наукових працях українських і закордонних учених-економістів, а також висловлює обґрунтовану власну позицію. Заслуговує на новаторство запропонована структурна схема впливу соціального капіталу на розвиток соціальної інфраструктури регіону (рис. 1.5, с. 83) та визначені базиси розвитку соціальної інфраструктури як системи: інформаційний, матеріальний та синергійний (с. 86-90).

Другий розділ «Методологічні засади впливу соціальної інфраструктури на розвиток регіонального соціогуманітарного простору» містить результати, котрі включають дослідження підходів до формування методології

модернізації системи соціальної інфраструктури (рис. 2.4, с. 120-121). Дисертанткою наведено авторське бачення сутності такого поняття як «закономірності трансформації соціогуманітарного простору регіону» та систематизовано закономірності у контексті євроінтеграційних процесів (с.100-108). Наведено систему принципів функціонування соціальної інфраструктури регіону і запропоновано авторські принципи «партисипаційності» та «континуальності» (с. 114-115). Важливим елементом наукової новизни, представленої у цьому розділі, є авторський методологічний підхід до визначення рівня впливу соціальної інфраструктури на розвиток соціогуманітарного простору, котрий дає змогу провести групування регіонів України від найбільш інфраструктурно розвинених, що мають найбільш сприятливі умови для розвитку людського потенціалу, до найгірше розвинених – найменше привабливих з точки зору наявної у них соціальної інфраструктури (с. 122-133).

Зміст третього розділу роботи цілком відповідає його назві – «Структурно-динамічні характеристики соціальної інфраструктури як ключового індикатора регіонального розвитку». Так, авторкою проведено аналіз динаміки основних показників освітньо-медичної інфраструктури регіонів України (с. 136-169), проаналізовано культурологічну компоненту соціальної інфраструктури в регіональному розрізі та й проведено порівняння з воєводствами Республіки Польщі (с. 170-195). Як елемент практичної цінності варто відзначити прикладне застосування розробленої авторкою методики оцінки впливу соціальної інфраструктури на розвиток соціогуманітарного простору регіонів України. Проведене дослідження ґрунтуються на комплексній статистичній базі, котра підвищує вірогідність висновків та репрезентативність узагальнень стану та перспектив розвитку соціогуманітарного простору України. Цікавими та науково обґрунтованими є пропозиції дисертантки щодо ранжування регіонів України відповідно до рівня розвитку соціальної інфраструктури. Авторкою запропоновано об'єднати регіони за такими групами: регіони-лідери, у яких спостерігається високий рівень розвитку соціальної

інфраструктури; провідні регіони, у яких рівень розвитку соціальної інфраструктури вище середнього; периферійні регіони, у яких спостерігається середній рівень розвитку соціальної інфраструктури; регіони-аутсайдери з низьким рівнем розвитку соціальної інфраструктури. Здійснений авторкою моніторинг сприятиме окресленню напрямків наукового забезпечення прийняття управлінських рішень, спрямованих на підвищення рівня модернізації соціогуманітарного простору та соціальної інфраструктури в умовах децентралізації владних повноважень (с. 195-242).

У четвертому розділі дисертації «Європейський досвід модернізації соціальної інфраструктури в умовах децентралізації (на прикладі Республіки Польща)» на основі авторської методики здійснено оцінку освітньої, медичної та культурологічної підсистем соціальної інфраструктури 16 воєводств Республіки Польщі (с. 248-292). Дисертантою розглянуто освітні можливості розвитку соціального підприємництва в Україні та деяких європейських країнах (с. 312-322). Також дисертантою окреслено практику впровадження в деяких країнах світу публічно-приватного партнерства у проектах освітньої сфери соціальної інфраструктури, а саме: надання освітніх послуг, управлінські послуги, програми ваучеризації, професійні та допоміжні послуги, інфраструктурні партнерства. У цьому розділі дисертації запропоновано авторське визначення поняття «публічно-приватне партнерство соціальної інфраструктури» (с. 327-330).

П'ятий розділ «Механізми забезпечення модернізації соціальної інфраструктури в умовах євроінтеграційних процесів» поєднує нові наукові результати як методичного, так і прикладного характеру. Автором розроблено інституціональний механізм становлення нового соціогуманітарного простору, в основу якого покладено людиноцентристську модель модернізації продуктивних сил шляхом формування релевантного правового поля для діяльності органів виконавчої влади та місцевого самоврядування, а також підвищення ролі територіальних громад у комплексному і збалансованому розвитку всіх таксономічних одиниць (с. 349-358). Також йдеться про

авторське бачення концептуальної моделі функціонування соціогуманітарного простору, детермінантою якої є чітке розмежування завдань, обов'язків та відповідальності між органами виконавчої влади та місцевого самоврядування (с. 370-374); обґрунтовано, з огляду на європейський досвід, необхідність створення профорієнтаційних центрів для молоді з метою допомогти здобувачам освіти в прийнятті рішень, пов'язаних із вибором напряму освіти та професії, а також плануванням кар'єри (с. 374-377); запропоновано авторське визначення дефініції «інклюзивному просторовому розвитку» та визначено стратегічні засади модернізації соціальної інфраструктури в рамках соціогуманітарного простору регіонів України (с. 381-391).

Необхідно також зазначити, що дисертаційне дослідження загалом має новаторський характер, його новизна великою мірою визначається формулюванням теми та змісту роботи. Дисертація належним чином структурована, її окремі розділи доповнюють, розвивають та вирішують поставлені завдання, що дає в підсумку цілісну картину особливостей розбудови соціогуманітарного простору та його впливу на розвиток регіональних господарських систем.

НАУКОВО-ПРАКТИЧНА ЗНАЧУЩІСТЬ РЕЗУЛЬТАТІВ ДОСЛІДЖЕННЯ

Практична цінність результатів дисертаційної роботи А.М.Ревко полягає в розробці методологічних підходів, теоретичних положень та практичних рекомендацій щодо формування нового соціогуманітарного простору та модернізації соціальної інфраструктури як детермінанти регіональних господарських систем. Зазначене підтверджується документально фактами впровадження пропозицій дисерантки як в Україні, так і за кордоном, зокрема результати дисертаційної роботи використані: 1) Міністерством культури України при розробці Концепції реформування системи забезпечення населення культурними послугами та планів заходів з її реалізації (лист

№ 975/33/53-18 від 01.11.2018 р.); 2) Департаментом Регіональної Політики Управління Маршалка Великопольського воєводства в м. Познань, Польща (довідка DPR-II-6.KW-00004/19 від 11.04.2019 р.); 3) Асоціацію Соціальних Кооперативів м. Познані, Республіка Польщі, при розробці освітньої програми у сфері соціального підприємництва для дітей та молоді польських початкових шкіл (довідка від 12.04.2019 р.); 4) Інститутом Філ. Д-ра Яна-У. Сандала, Норвегія (довідка від 22.10.2019 р.); 5) Громадською організацією «Соціальні підприємці в Данії», м. Копенгаген, Данія (довідка від 07.11.2019 р.); 6) Департаментом економічного розвитку Чернігівської обласної державної адміністрації при розробці Стратегії сталого розвитку Чернігівської області до 2027 року (довідка № 01.01-25/125 від 17.11.2019 р.); 7) Міжнародним фондом соціальної адаптації при викладанні курсу «Соціальне підприємництво» в межах проєкту «Україна – Норвегія» «Перепідготовка та соціальна адаптація військовослужбовців та членів їх сімей в Україні (довідка № 34 від 25.11.2019 р.); 8) Професійно-консультаційним центром для молоді м. Познані, Республіки Польщі (довідка CDZ.0152.03.2019 від 26.11.2019 р.).

ПОВНОТА ВИКЛАДУ В ПУБЛІКАЦІЯХ НАУКОВИХ ПОЛОЖЕНЬ, ВИСНОВКІВ І РЕКОМЕНДАЦІЙ, СФОРМУЛЬОВАНИХ У ДИСЕРТАЦІЇ

Згідно з встановленими вимогами до дисертацій на здобуття наукового ступеня доктора економічних наук, авторкою опубліковано 46 наукових праць, серед яких 6 монографій (1 – одноосібна, 1 – у співавторстві та 4 – колективні, з них 3 опубліковано за кордоном); 24 статей у провідних наукових журналах і збірниках наукових праць, які включені до переліку фахових видань, з яких 18 індексуються в міжнародних наукометричних базах; 2 статті в закордонних виданнях. Результати, представлені в публікаціях, повною мірою репрезентують основні положення дисертації та роблять їх доступними для ознайомлення наукової громадськості. За

результатами виступів на конференціях за матеріалами дисертації надруковано 13 тез.

Вивчення дисертаційної роботи та автореферату свідчать про відповідність змісту автореферату основним її положенням. В авторефераті повною мірою висвітлено всі основні наукові результати, котрі отримано в процесі дослідження, ступінь новизни розробок, висновки та рекомендації.

ІДЕНТИЧНІСТЬ ЗМІСТУ АВТОРЕФЕРАТУ Й ОСНОВНИХ ПОЛОЖЕНЬ ДИСЕРТАЦІЙ

Зміст автореферату відповідає основним положенням дисертації. Висновки та рекомендації, опубліковані в наукових публікаціях та авторефераті, частково відрізняючись деталізацією викладу, у сутнісному відношенні ідентичні.

ЗАУВАЖЕННЯ ДО ЗМІСТУ Й ОФОРМЛЕННЯ ДИСЕРТАЦІЙНОЇ РОБОТИ

Поряд з позитивною оцінкою роботи, щодо окремих її положень можна висловити певні зауваження та побажання, котрі слугують підставою для дискусії:

1. У підрозділі 1.1 значна увага авторкою приділяється дослідженню наукових підходів до трактування сутності й еволюції соціальної інфраструктури (с. 51-66). На наше переконання, окресленим питанням варто було б приділити меншу увагу та більший акцент зробити на розкритті змістовних характеристик регіональних господарських систем, особливостях їх формування та розвитку в межах соціогуманітарного простору.

2. У підрозділі 2.2 дисертації обґруntовується сутність критеріїв пріоритетного інфраструктурного розвитку у процесі модернізації соціальної інфраструктури, до яких віднесено критерії концентрації, деконцентрації, інтеграції інноваційних технологій, технологізації, вимірюваності, універсальності, доступності, економічної ефективності, якості даних, інтерпретативності та

способу взаємодії змінних (с. 116). Проте, незрозумілим залишається, яким чином авторка визначила саме ці критерії. Доцільно було б їх об'єднати в єдину систему та ідентифікувати силу впливу кожного із них на функціонування системи соціальної інфраструктури в умовах децентралізації.

3. У третьому розділі (с. 240-242) бажано було б поруч із ранжуванням регіонів України за рівнем розвитку соціальної інфраструктури в 2017 році розробити також механізм стимулювання залучення внутрішніх та зовнішніх інвестицій у розвиток соціальної інфраструктури регіону.

4. У підрозділі 4.3, для посилення авторського погляду на роль публічно-приватного партнерства соціальної інфраструктури у розвитку регіонального соціогуманітарного простору (с. 330-332), доцільно було б зосередити увагу та навести авторську позицію щодо імовірності виникнення ризиків, загроз та негативних ефектів від реалізації такої співпраці.

5. У підрозділі 5.1 (с. 353-355), в межах якого авторка окреслює нормативно-правове поле формування нового соціогуманітарного простору регіону, необхідно було б приділити більше уваги особливостям формування загальної моделі якісного розвитку інституціонального середовища регіональної політики за євроінтеграційними вимогами.

6. На рис. 5.5 с. 383 дисертації визначено етапність процесів модернізації соціальної інфраструктури в контексті стратегічного розвитку регіону, а саме: забезпечення умов для отримання інклузивної якісної освіти; створення умов для підтримки та формування здорового населення; розвиток сфери культури і мистецтв та збереження історико-культурної спадщини; підвищення ефективності діяльності інститутів громадянського суспільства та покращення доступу громадськості до інформації. Бажано було б більш детальніше розкрити особливості цих етапів та вказати шляхи досягнення.

7. На нашу думку, надані авторкою пропозиції щодо створення профорієнтаційних центрів для молоді задля розвитку освітньої компоненти соціальної інфраструктури в контексті започаткованих реформ (с. 375-377) є недостатньо обґрутованими та потребують розширення. Вважаємо, що робота

тільки б виграла, якби авторка розкрила функціонально-управлінський аспект функціонування центру та можливих джерел його фінансування.

Проте, зроблені зауваження не змінюють загальної позитивної оцінки дисертації та не знижують науково-теоретичне та практичне значення доробку авторки дослідження.

ЗАГАЛЬНИЙ ВИСНОВОК

Дисертаційна робота Альони Миколаївни Ревко на тему «Соціогуманітарний простір та його вплив на розвиток регіональних господарських систем» є самостійним, цілісним, завершеним, логічним за структурою науковим дослідженням. Отримані дисертанткою нові науково обґрунтовані результати дослідження дійсно вирішують актуальну наукову проблему, котра пов’язана з обґрунтуванням теоретико-методичних зasad та рекомендацій щодо імплементації новітніх напрямів формування соціогуманітарного простору та його впливу на розвиток регіональних господарських систем.

Поставлену в дисертації мету досягнуто, завдання вирішенні та висвітлені в заключних висновках із теоретико-методологічних та прикладних позицій. Наукові положення, котрі винесені на захист, повністю відображені у наукових публікаціях авторки, що відповідають вимогам Міністерства освіти і науки України. Подана до захисту дисертаційна робота характеризується науковим стилем, матеріал викладено в логічній послідовності, що забезпечує доступність його сприйняття.

Зміст основних положень дисертації та автoreферату ідентичні. Робота відповідає вимогам «Порядку присудження наукових ступенів», затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України № 567 від 24 липня 2013 р. з відповідними змінами. Тема дисертації та подані в ній результати відповідають паспорту спеціальності 08.00.05 – розвиток продуктивних сил і регіональна економіка.

На підставі викладеного можна зробити висновок, що авторка дисертаційного дослідження на тему: «Соціогуманітарний простір та його вплив на розвиток регіональних господарських систем» Ревко Альона Миколаївна заслуговує на присудження наукового ступеня доктора економічних наук за спеціальністю 08.00.05 – розвиток продуктивних сил і регіональна економіка.

Офіційний опонент,

доктор економічних наук, професор,
професор кафедри економіки і
підприємництва Національного технічного
університету України
«Київський політехнічний інститут
імені Ігоря Сікорського»

Учений секретар
ІПІ ім. Ігоря Сікорського

Валерій Холевко